

Mobiliář kaple sv. Isidora v Křenově

Mobiliari of the Chapel of St. Isidore in Křenov

Hana Čobanová | Josef Čoban
restaurátoři

Klíčová slova

mobiliář | polychromované dřevorezby | polychromie na dřevěných architektonických člancích a výplních | obrazy na plátně | koncepce restaurátorského zásahu

Key words

mobiliari | polychromed wooden sculptures | polychromy of architectural design | paintings on canvas | conception of conservation treatment

Abstrakt

Cílem příspěvku je představit rozmanitý mobiliář hřbitovní kaple sv. Isidora v Křenově (okres Svitavy), tedy část zdejší velmi bohaté interiérové výzdoby. Sleduje současně historii opomíjené sakrální stavby na pomezí Čech a Moravy, původně náležející k historické zemi Morava. Ostatní zdejší interiérová výzdoba je zcela vázána architekturu (nástěnné malby, štukatury reliéfní až plně objemové, architektonické články) a až na výjimky také pokrytá barevnými povrchovými úpravami, pozlacovačské techniky nevyjímaje. Celá interiérová dekorace, včetně náročných kusů mobiliáře, vznikla v 18. století a byla koloristicky koncipovaná do jednoho výtvarného celku. Záměrem není popsat postupy restaurátorských prací na jednotlivých částech mobiliáře, ani do detailu veškeré jeho položky. Článek chce prezentovat alespoň relevantní souvislosti – poznatky získané při průzkumech mobiliáře (archivních, restaurátorských a chemicko-technologických), zohledněné při tvorbě koncepcí restaurátorských zásahů. K dalším významným nálezům docházelo v průběhu odstraňování deponit a snímání sekundárních vrstev. Tento text je nejenom souhrnem poznatků vzešlých z restaurování mobiliáře, na kterém se podílelo několik restaurátorů pod vedením restaurátora Josefa Čobana, akad. mal., současně čerpá z části diplomové práce Hany Čobanové *Sumarizace poznatků a inventarizace výzdobných prvků kaple sv. Isidora Křenově* (FR UPa, 2016) a z participace na projektu IGA UPa, *Barokní kaple sv. Isidora ve světle archivního a restaurátorského průzkumu*, který vedla Mgr. Vladislava Říhová, Ph.D.

Abstract

The aim of this article is to present varied furniture of the burial chapel of St. Isidore in Křenov (today a village in the eastern part of Bohemia). The furniture is part of a very rich interior decoration. At the same time, the article presents the history of an almost unknown sacral building on the borders of Czech and Moravian lands, which historically belongs to Moravia. The interior decoration is closely related to the architecture (mural paintings, stucco works – reliefs and three-dimensional, details of architectural design) and almost all these artefacts are covered with polychromy, sometimes with local gilded accents, too. All the interior decoration, including elaborate pieces of furniture, was completed in 18th century and it was conceived as a chromatic artistic whole. The goal of this paper is not to present the restoration works of the furniture, nor of individual artefacts in detail. The objective is to introduce relevant context – interesting findings gained from the investigation of the furniture (archival, restoration and laboratory), which influenced forming the conception for their restoration intentions. Further significant discoveries were made during the removal of deposits and secondary layers. The text puts together the collected findings gained during the restoration process of the chapel furniture under the leadership of Mr. Josef Čoban as well as from other sources, namely the Master thesis by Hana Čobanová, *Sumarizace poznatků a inventarizace výzdobných prvků kaple sv. Isidora Křenově*, FR UPa, 2016. Other facts were provided by MA. Vladislava Říhová Ph.D, who was the leader of the IGA UPa project with the title “*Barokní kaple sv. Isidora ve světle archivního a restaurátorského průzkumu*”.

Úvod

Níže popsané poznatky jsou kompilací informací z revidovaných starších a recentních archivních průzkumů, prováděných Mgr. Vladislavou Říhovou, Ph.D. Dále jde o souhrn zjištění o novodobé historii, získaných především ze spisové složky (na NPÚ ÚOP v Pardubicích a částečně v Brně) a dohledáním fotodokumentace objektu (vesměs na pracovištích NPÚ, v archivu obce, ze soukromých zdrojů nebo internetu minimálně). Poznatky vzešlé z těchto výzkumů byly ověřovány – konfrontovány s výsledky vizuálních průzkumů mobiliáře, restaurátorskými a chemicko-technologickými průzkumy (na odebraných vzorcích, průzkumy v UV záření, v některých případech v IR aj.) a především s nálezy v rámci náročných recentních restaurátorských prací. Ty probíhaly jak v ateliérovém provozu, tak i na místě v kapli (část mobiliáře a jeho fixačních prvků bylo rozhodnuto nedemontovat). Archivní průzkum, přes vynaložené úsilí, nedokázal zodpovědět řadu vyslovených otázek. To nás vedlo k pokusům zamýšlet se a hypoteticky zrekonstruovat vznik kaple i její výzdoby, „provoz“ v ní, ovlivněný proměnami funkce a zájmu, a také změny vzhledu za období její více jak 300leté existence.

Pod pojem dochovaný mobiliář kaple sv. Isidora jsou zahrnuty předměty rozličné kvality, funkce a materiálové podstaty, rozptýlené v různých výškových úrovních po interiéru její oválné lodi s vloženou kruchtou. Jedná se o artefakty tvořící dochovanou barokní výbavu centrálního prostoru středně velké kaple završeného kupolí, které byly restaurovány týmem pod vedením Josefa Čobana. Z nábytkového aj. vybavení zdejší sakristie, přimykající se spolu s výklenkovou kapličkou k její východní části, se nedochovalo prakticky nic a nemáme o nich žádnou konkrétnější představu. Ze souboru byly již mezi léty 2004–2005 vyčleněny varhany, resp. torzo vandalsky poničeného nástroje, jehož fragmenty shromáždil, ohledal, zhodnotil a základně ošetřil MgA. Dalibor Michek. Tehdy se nacházely v torzálním stavu^[1]. Bylo doporučeno provést jejich celkovou rekonstrukci.^[2] V těžké době byly podány návrhy a cenové nabídky na restaurování ostatního mobiliáře, který se stále nacházel na svých stanovištích v kapli.

Orientační restaurátorský průzkum včetně snahy o inventarizaci prvků provedli až autoři tohoto příspěvku na jaře roku 2013. Realizovat

vizuální průzkum, zhodnotit stav jednotlivých položek mobiliáře, provést alespoň základní sondážní průzkum s odběrem vzorků bylo značně nesnadné. Vlastník (obec Křenov) netušil, co z mobiliáře existuje, resp. neposkytl k provedení restaurátorského průzkumu žádné podklady, protože je neměl. Zásadním problémem byl fakt, že jeho značná část se již 8–9 let nacházela mimo interiéru kaple, na dvou místech v obci (termín depozitář záměrně nepoužíváme). Některé rozpadlé prvky nebo zlomky z nich byly buď ztraceny, nebo nesystémově rozmístěny do obou úložišť. Přemístění bylo vyvolané zahájením generální stavební obnovy kaple v roce 2004, resp. její přípravnou fází – instalací prostorového lešení v interiéru. Celý soubor mobiliáře kaple se tedy nalézal na třech lokacích a ve všech případech v neuspokojivých klimatických aj. podmínkách. Prvky nedemontované, ponechané in situ, byly exponovány při složité stavbě dřevěného lešení a poté bez jakékoli ochrany trpěly v důsledku několikaletých stavebních prací. Např. je fotograficky zdokumentováno, že servisním otvorem s polychromovanými dřevěnými dvířky v kupoli určitou dobu sněžilo, nesporně sloužil ještě tehdy k transportu stavebního materiálu a zřejmě i k průlezu osob. Jiným případem nešetrného zacházení s nedemontovaným prvkem bylo „příbetonování“ přilehlé části ozdobné dřevěné konstrukce, visící pouze na skobách na průčelí krucht, k jejímu zdivu a omítkám. Došlo k němu během statického zajištění zděného průčelí krucht k severozápadním (dále světové strany zkratkami) a JZ partiím stěny lodi, při zazdění kotvicích táhel, kovových desek a lan. Odstrojené a odvezené dřevěné prvky byly neodborně demontovány, transportovány a nevhodně uloženy. Musely se opakovaně adaptovat na různá a zcela odlišná prostředí, a také manipulace při dalších přesunech. V důsledku těchto zásahů a přesunů, o kterých neexistují bližší informace, natož písemná zpráva s fotodokumentací, bohužel došlo k dramatickému rozvinutí biologické aktivity a celkovému zhoršení stavu dochování. Bez nadsázky lze konstatovat, že některé z těchto artefaktů zásadní změnou prostředí, neodborným uložením bez ohledu na fyzický stav či absencí ochranných povlaků dospěly až do havarijního stavu. Tento fakt dokládá především komparace s fotografiemi pořízenými v letech 2003–2004, kdy byla interiérová výzdoba důkladně zdokumentována profesionálním fotografem NPÚ

ÚOP v Pardubicích. Tehdejší fyzický stav mobiliáře nebyl optimální (viz kapitola Novodobá historie kaple), přesto na snímcích částí oltáře pozorujeme stále ještě lesklé povrchy bez viditelného biologického napadení, poměrně kompaktní polychromie atd. Výše popsané demontáže a translokace byly poslední kapkou. Nejmarkantnější byly biologickým napadením (tuhými povlaky plísní a dřevokaznou houbou *Dřevo-morkou domácí*) zasaženy právě ony polychromované dřevorezby oltáře (vyjma sousoší Boha Otce, uloženého mimo objekt až v roce 2012), předně postranní vyřezávané dekorativní štíty s nápisy „SANCTUS“. Plísně zasáhly tabernákl, včetně vrcholového kříže. Biologické napadení se primárně týkalo křídových podkladů nejmladších přemalob aj. sekundárních vrstev, posléze i starších historických vrstev pod nimi a lepidel, spojujících jednotlivé dřevěné bloky dřevorezeb.

Již v rámci primárního ohledání jsme museli do budoucí koncepce restaurování zapracovat zjištění sedmi významných degradačních činitelů a okruhů poškození:

- silné až extrémní znečištění povrchů depozitem (hlínou, omítkou), doprovázené zmíněným napadením plísněmi a dřevokaznými houbami (včetně lokálního kostkovitého rozpadu dřevní hmoty);
- napadení dřevokazným hmyzem (diferencovaně intenzivní, v místě výskytu hniloby byla zjištěna obvyklá vyšší koncentrace výletových otvorů aktivních brouků čeledi červotočovití);
- zjištění špatné adheze až havarijního stavu polychromie (uvolňující se v šupinách i větších plátech);
- přítomnost lokálních a častěji plošných přemalob a přezlacení anebo výrazný oděr nepřemalovaných maleb či mléčný zákal jejich finálních lakových (?) vrstev;
- ožeh a spálení vrstev polychromie na dřevě, lokálně i spáleniny do různé hloubky pod úroveň povrchu dřeva;
- ztráty podložky uhnitím, odlomením a úmyslným oddělením části, nebo celých motivů z kompozic figurálních a dekorativních dřevorezeb (prostou demontáží, odsekáním, odběrem dlátem, apod.).

Nejmladší přemalby a jiné druhotné vrstvy vykazovaly technické problémy při napojení na originální části a spornou řemeslnou kvalitu provedení. Charakteristická pro ně byla vesměs plošná aplikace na vlastní křídové robustní podklady.

1 Exteriér kaple sv. Isidora v Křenově v roce roku 1930, s farním kostelem sv. Jana Křtitele na pozadí vpravo. Fotograf Svoboda, tzv. Starý fotoarchiv – NPÚ ÚOP v Brně, inv. čís. 20.914-M_19_369.

2. Komparativní snímek z roku 2016. Foto J. Čoban.

Ty s malířskými vrstvami a sekundárním „zlacením“ (plátkové zlato, stříbro, mosaz a práškové imitace těchto kovů v pojidle) vytvářely silné nánosy. Frekventovaně se na nich vyskytovala hustá síť krakel i vrásnění barevných vrstev, zčernalé stříbření (oxidace v celé tloušťce plátků), koroze vrstev, obsahujících přemalby práškovými kovy. Překvapivě se ukázalo, že značně choulostivé polychromované prvky s malbou provedenou technikou suché tempéry na křídových podkladech a dřevěných podložkách nebyly v minulosti přemalovány, a to i přesto, že se nacházejí v dosažitelné výšce z podlahy, případně nižších lešení, žebříků (dvířka a rám servisního otvoru v klenbě nad kruchtou, korunní římsa a konzoly ozdobné konstrukce na průčelí krucht y i malby na deskách s motivem Tritonu a vegetabilní ornamentikou, umístěné v doběžích průčelní stěny krucht y).

Dochovaný mobiliář lze charakterizovat jako poněkud nesourodý soubor mobilních i stacionárních artefaktů ze dřeva s polychromií či jinými povrchovými úpravami, nebo bez nich a prvků z dalších materiálů. Při základním členění je možné tyto předměty klasifikovat na dřevořezby a řezbářsko-truhlářské práce, obrazy na plátně, deskové malby a štukovou plastiku v přibližně životní velikosti.

Dle hlediska užití je lze dále rozdělit. Zásadní místo zaujímá mobiliář tvořící nezbytnou výbavu římskokatolické svatyně. Do této kategorie přísluší především oltář, resp. všechny jeho komponenty, předně polychromovaná dřevořezba tabernáku vrcholícího Ukřižovaným, dále dvě postranní polychromované dekorativní reliéfní dřevořezby (pracovně nazvané „štítý“ – snad pozůstatky kanonických tabulek) a plochá zástěna za celou touto kompozicí (zřejmě nejmladší doplněk oltáře). Kompozice oltáře vrcholí poněkud izolovanou polychromovanou dřevořezbou – sousoším Boha Otce s Duchem Svatým, které je zavěšeno na korunní římsce nad oknem, a nikou s polychromovanou štukovou plastikou titulárního světce. I ty jsou součástí oltáře – plastika sv. Isidora je zasazena v nice zahlobené do východní partie stěny lodi kaple a je doprovázena další dekorativní štukovou polychromovanou výzdobou.

Oltářní menza je ze tří pohledových stran opatřena dřevěným polychromovaným opláštěním – jednoduchou truhlářskou konstrukcí s triviální plastickou výzdobou. V čelní straně opláštění je vloženo antependium – olejomalba na plátně napnutém na masivní dřevěné podložce.

V přední části krycí desky opláštění se nachází vyřiznutý otvor pro hrůbek (sepulchrum) s dnes neznámou kapsulí s autentikou, v její zadní části měl být sestaven uvedený soubor předmětů s ústředním tabernáklem. Opláštění menzy s antependiem jsou mladšími doplňky oltáře, osazené sem zřejmě nejpozději okolo poloviny 19. století. Z téže časové fáze pravděpodobně pochází i zdejší jednoduché dvoustupňové pódium před menzou (opět prostá truhlářská práce bez zdobných ambicí). K nezbytné výbavě sakrální stavby náleží funkční nábytek, v kapli zastoupený pouze dvojicí dvouřadých lavic lukovitého tvarosloví. Dlouhodobě chybí zpodobnění (s největší pravděpodobností nutná/é do roku 1783, kdy zde sídlilo náboženské bratrstvo sv. Isidora).

Druhou skupinu mobiliáře reprezentují díla ryze dekorativního a snad i edukačního rázu situovaná na průčelní stěně krucht y – ozdobná konstrukce z plochých lišt a architektonických článků, nesoucí tři obrazy na plátnech a napínacích rámech se svatoisidorskou tematikou. Cviklové partie v dolní části této průčelní stěny (vymezené obloukem z podkruchtí do lodi) vyplňují figurálně dekorativní malby na dřevěných podložkách, pracovně označené termínem „malby na cviklech“.

Poslední skupinu mobiliáře tvoří dřevěné artefakty náležející ke stavbě, pokryté polychromií. Jedná se o stavební prvky typu výplní – dvířka s rámem průřezového servisního otvoru v západní části dobohu kupole a dveře se subtilní zárubní z fošen z lodi do sakristie ve východní části, bezprostředně pod nikou se sv. Isidorem. V prvním případě byl prvek integrován do okolní malířko-sochařské výzdoby iluzivní malbou okolních štukatur, měl být poměrně nenápadný. Naopak křídlo dveří za oltářem má po odstranění nejmladší přemalby svébytnou povrchovou úpravu kombinující fládrované plochy s tmavými monochromními úzkými profilacemi.

Samostatnou kategorii tvoří mobilní reprezentativní předměty pořízené některými ze zdejších řemeslných cechů a trvale deponované ve zdejších lavicích minimálně od 60. let 20. století (dva postavníky ševcovského cechu z 18. nebo počátku 19. století a dvě lucerny – postavníky cechu krejčí z roku 1770). Tyto předměty, kombinující řezbářskou práci s nemalým podílem malířské (malovanými figurálními a dekorativními kartušemi s identifikačními znaky příslušného řemesla), dnes ke kapli formálně náleží, jejich

historický nebo původní vztah k ní není známý. Pokud byly využívány i po roce 1859, tj. po zániku cechovních korporací, snad volně migrovaly mezi oběma církevními stavbami v obci.

Štuková polychromovaná plastika sv. Isidora a její nika současně přísluší k oltáři i k pětičlennému souboru nik s figurami světců a prarodičů lidstva, situovanému v nejnižší horizontální „etáži“ interiérové výzdoby kaple. Socha sv. Isidora byla, s ohledem na materii díla, z něhož je vymodelována (vrstvený vápenný štuk s malým podílem sádry ve hmotě, s kusy dřevěného uhlí a výztuží ze dřeva, drátu a železných armatur, uchycených do zdíva niky či jejího zděného podstavce), zahrnuta do restaurátorské zakázky Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. Plastika sv. Isidora měla před restaurováním identicky novodobě zpracovanou polychromii jako ostatní dřevěné komponenty oltáře. I následně nalezené starší polychromní úpravy z několika historických etap ukazují na její dlouhodobý přímý vztah ke zdejšímu polychromovanému dřevořezbám (restaurovala H. Čobanová v rámci diplomové práce)^[3].

Autorství jednotlivých položek mobiliáře zůstává zcela otevřené, nebylo vysloveno ani možné jméno či okruh případných tvůrců. Blízkou řezbářskou dílnu té doby neznáme, soubor zdejších dřevořezb s polychromií je vesměs velmi kvalitní, přesto např. detailní zkoumání řezby tabernáku s vrcholovým křížem ukazuje na dílenskou dělbu práce odlišných kvalit. Malířská – štafířská dílna prvotní povrchové úpravy dřevořezb zvládla taktéž ve vysoké kvalitě provedení při použití široké škály malířských a pozlacovačských technik (zjištěno sondážními průzkumy a odběry vzorků). Jsme přesvědčeni, že vyznění díla bylo vždy důkladně promyšlené, neboť jeho štafíř byl obeznán s celkovou koncepcí barevnosti interiérové výzdoby kaple. Při realizaci polychromie kombinoval olejomalbu, nebo olejovou temperu a lakové úpravy, s matovými plochami – suchou temperovou malbou. Vše bylo harmonizováno se zlacenými a stříbřenými detaily, jejichž podíl nebyl upřednostňován na úkor malířsky pojednaných detailů (jak se stalo v rámci nejmladší opravy souboru). Existují značně kusé informace o fungování malířské dílny v Moravské Třebové, kdy zde působil malíř francouzského původu Christian David. Vzhledem k nedostatku autentického komparativního materiálu lze jen spekulovat, zda tato dílna mohla pro zdejší kapli vytvořit alespoň náročnější části

mobiliáře – obrazy na plátnech, štafířské práce na oltáři, případně i polychromii na dřevěných částech výzdoby průčelí krucht y. Polychromie dvířek v kupoli mohla být zahrnuta do zakázky realizátorů nástěnných maleb. Jednotlivosti mobiliáře byly na místo přivezeny jistě hotové, zcela připravené k osazení (přesto se zdá, že při instalaci sousoší Boha Otce vznikly komplikace, vedoucí k úpravám dřevořezby vůči patrně přednostně instalovanému kovovému závěsnému systému). Zhotovení polychromie na některých kusech mobiliáře vyžadovalo určitý pobyt na místě (příprava podkladů pro pozlacovačské práce, realizace vrstvené malby v případech na místě sestavovaných prvků).

Exkurz do historie vzniku kaple^[4], ideová náplň

Raně barokní kaple sv. Isidora se sakristií a exteriérovou výklenkovou kapličkou vznikla v druhé polovině 1. desetiletí 18. století v obci Křenov^[5] na liechtensteinském panství, ležící 10 km od správního a kulturního centra, města Moravská Třebová, vyznačujícího se majoritním podílem německy mluvícího obyvatelstva. V dokončovací fázi stavby pravděpodobně započalo provádění její interiérové výzdoby. Ta měla být dle interpretace dobové písemnosti dokončena snad do roku 1713, možná již k 10. květnu předešlého roku. Jak tehdy interiér vypadal, nemáme archivně ani jinak doloženo, což znesnadňuje úvahy o přítomnosti některých kusů mobiliáře (např. dochované výzdoby průčelí krucht y) a o celkové podobě oltáře. Architektonické členění interiéru bylo s největší pravděpodobností vyřešeno v rámci výstavby a zdá se, že nedoznalo pozdějších úprav. U zděné krucht y byl recentními průzkumy vyvrácen zvažovaný pozdější vznik (na základě dendrochronologické expertizy točitého schodiště)^[6], byť se zde objevily poruchy naznačující dostatečnou neprovázanost zdíva jejího průčelí se stěnou lodi. Jistota nepanuje ve věci stáří sakristie, u níž se spekuluje o dodatečné přístavbě k původně centrální kapli, a to roku 1727.^[7] Jednalo by se o významný stavební zásah – riskantní průraz zhruba 125 cm silnou stěnou z lomového kamene extrémně diferencovaných rozměrů a doprovodných cihel provedený těsně pod exponovanou částí výzdoby – nikou se sv. Isidorem. Až tehdy by tedy vznikl průraz pro dveřní otvor obvodovou

zdí kaple – přímé krátké schodiště do sakristie, překonávající výškové rozdíly podlah obou prostor (cca 30–50 cm). Dveře uzavírající vstup do sakristie pod nikou mají blíže časově neurčitelné barokní tvarosloví (tvoří je rámová konstrukce s výplněmi), jejich nynější subtilní zárubeň z fošen je s největší pravděpodobností mladší náhradou dožilého prvku.^[8]

Kaple byla založena za městečkem při mladším ze dvou místních hřbitovů a zasvěcena patronu selského lidu, svatému Isidorovi Madridskému. Jedná se o menší ze dvou římskokatolických svatostánků Křenova, vzniklých do 30. let 18. století z popudu místního faráře Johanna Benedikta Rustica Schindlera (1664–1736). Kromě kaple sv. Isidora byl v obci v letech 1721–1729 vystavěn kostel sv. Jana Křtitele, ve kterém se také dodnes dochovalo barokní vybavení ve velkém rozsahu. Kaple byla farářovým prvním stavebním počinem ve zdejších působišti, do kterého přišel jako 30letý muž, po zkušenosti kaplana v Olomouci. Z jeho iniciativy stavební činnost v centru farnosti, městečku Křenov, pokračovala do roku 1733. Tento vzdělaný agilní duchovní, člen několika náboženských bratrstev, osobnost s vazbou na řádové prostředí, byl v Křenově původcem i dalších, například charitativních aktivit, z nichž u některých v testamentu přímo zajistil kontinuální fungování.

3. Nález dobového nápisu ke vzniku objektu – „GRUNTSTEIN 1707“ – na rubové straně menzy nad podlahou. Foto H. Čobanová, 2013.

Byl také iniciátorem žádosti o výstavbu kaple sv. Isidora, jak ostatně uvádí erekční listina vydaná olomouckou konzistoří – jediný přesně datovaný písemný dokument k přípravnému procesu vzniku tohoto objektu. Povolení bylo zřejmě vydáno na podzim roku 1706. Dle dendrochronologického průzkumu byla nejpozději v této době pokácena jedle využitá ke zhotovení budoucího točitého interiérového schodiště kaple. Olomoucká konzistoř se kladně vyjádřila až v závěru stavební sezóny (02. 09. 1706). Komunikace s odůvodněním záměru, směřovaná vrchnosti, tj. knížeti Johannu Adamu I. Andreasovi III. z Liechtensteina, probíhala na etapy minimálně ještě část září toho roku.^[9] Z faráře se na několik dalších let stal „bau-Director und Polierer“, jak sám sebe označil v závěru života. Byl zřejmě objednatelem všech dodavatelů, kteří prováděli stavbu a její primární výzdobu, aktivním hybatelem a koordinátorem celé stavební akce.

V interiéru kaple se na zadní straně menzy, při podlaze, dochovala memorálie, která snad překrývá skutečnou lokaci základního kamene. Ve fragmentu omítky je zde ve dvou řádcích vyryté sdělení – GRUNTSTEIN a nad ním vročení 1707.

První farář musel kapli přirozeně také nechat opatřit stacionární výzdobou, liturgicky vybavit a uvést v život, zde patrně benedikcí. Ani jedna z dochovaných složek mobiliáře není datována a autorsky určená, neobsahuje jednoznačně datovatelnou ornamentiku, a tak není jisté, zda můžeme za objednatele označit Johanna Schindlera, nebo až některého z jeho následovníků na postu křenovského faráře v průběhu 18. století. Přesto je nesporné, že oltář, konkrétně tabernákl a socha titulárního světce a také servisní dvířka v kupoli, musely být hotové od prvopočátku liturgického provozu. Patrně současně byly pro trvalou instalaci sousoší Boha Otce in situ připraveny fixační kovové prvky – dlouhé skoby zapuštěné do zdíva korunní římsy a těsně nad ní. Z archivního bádání V. Říhové vyplývá, že k roku 1713 snad již měla existovat náročná malířská a sochařská výzdoba svatoisidorské kaple, mobiliář v písemném prameni ale nijak konkretizovaný není. Víme pouze, že si olomoucká konzistoř při povolení výstavby kaple vymínila zřízení altare portatile – neboli přenosného oltáře.

Kaple sv. Isidora v Křenově v sobě spojuje dvě základní myšlenky, resp. dvojí ideovou náplň – měla být centrem kultu mrtvých a současně oslavou zemědělských patronů, v čele se sv. Isidorem

Madridským a také Pannou Marií (korunovanou královnou nebes a andělů). Motivací k jejímu vzniku bylo hned několik. Ty známé lze vyčíst ze Schindlerových dopisů vrchnosti a z jednoho listu farníků (za jehož iniciativou lze jistě opět hledat faráře). Dle nich mělo celé farní společenství zájem postavit sakrální stavbu u hřbitova, který postupně pro komunitu nabýval na významu, stejně jako očišťovací kult. Současně nejenom faráři, ale i farníci údajně toužili „zbudovat něco zdobného“. Volba zasvěcení „svatému španělskému sedláckovi“ – zemědělskému patronovi či svatému přímluvci „zbavujícímu nepříznivého a škodlivého počasi“, zajišťovateli vláhy, nálezci pramenů, uctívanému též mlynáři či vinaři, se v této oblasti s převažující zemědělskou pracovní náplní obyvatelstva nanejvýš nabízela. Barvitá legenda světce, který byl svatořečen v roce 1622 a jehož kult se rozšířil v období baroka z iberského poloostrova po Evropě i zámoří především vlivem jezuitského řádu, obsahuje mimo jiné i zázračná uzdravení. Ta jsou z doby záhy po výstavbě doložena i při této kapli. S osobností sv. Isidora z Madridu jsou spojené zázraky množením potravin při rozdávání chudým či ptákům, a také vzkříšení mrtvých, včetně hospodářských zvířat. Světec jako přemožitel smrti se v kapli objevuje ve dvou výjevech severního obrazu na průčelí krucht – scénách oživení vlastního utonulého synka a dcery Isidoro pána Jana de Vergas. Druhý ze zázraků je výjimečný zasazením děje do interiéru budovy a naddimenzováním figur aktérů oproti ostatním uplatněným příběhům.

Je na místě zmínit, že dnes v kapli, ať na jejím vnějším plášti, nebo v interiéru, zcela postrádáme atributy hřbitovních kaplí, jako například emblemata smrti, symboly vanitas, memento mori, chybí zde i téma očiště, přestože byl součástí ideje vzniku tohoto objektu.

Popis stavby, distribuce mobiliáře

Křenovskou kapli sv. Isidora můžeme zařadit mezi sakrální stavby s nevýrazným exteriérem a bohatou interiérovou výzdobou, ke které chybí v blízkém okolí jakékoli paralely.

Téměř správně stranově orientovaná kaple se skládá z centrálního prostoru – lodi zakončené oktogonální zvoncovitou helmicí s lucernou (resp. sanktusníkem) a přisazeného menšího objektu, stavebního polyfunkčního útvaru sakristie

se sousední exteriérovou výklenkovou kapličkou, napojeného na východě. Loď je delší osou orientovaná Z – V, poloha sakristie tuto podélnou osu dále prodlužuje na celkovou délku 14,6 m. Ústřední prostor je dlouhý zhruba 12 m, široký téměř 10 m, po vrchol lucerny činí výška stavby přibližně 15 metrů.^[10] Půdorys interiéru odpovídá až na JV kout sakristie exteriérovému tvaru stavby. Interiér lodi na oválném půdorysu prakticky nemá zvýrazněné kněžiště pro jediný zdejší oltář. Na západní straně je do prostoru vložena masivní zděná kruchta s podlahou ve výšce 3,3 m a s klenutým podkruchtím. Kruchta má přímou průčelní stěnu prolomenou v podkruchtí širokým stlačeným obloukem a stavebně nečleněnou zděnou popraseň. Je přístupná integrovaným točitým dřevěným schodištěm ve zděném tubusu kruhového půdorysu. Pod podlahou se v centrální části kaple nachází malá zaklenutá krypta, zahlobená v terénu, se vstupem krytým nedekorovanou monolitní kamennou deskou, umístěným na rozhraní podkruchtí a ústředního prostoru. Loď je uvnitř široká bezmála 7,5 m, dlouhá mezi 9–10 m (včetně schodišťového tubusu), završená kupolí bez lucerny, s vrcholem ve výšce 10 m a s korunní římsou v 7 metrech od úrovně podlahy. Vzdálenost oltářní menzy od V části stěny je přibližně 1 metr, tedy stojí v prostoru, za kterým je z obou stran přístup k východnímu závěru se vstupními dveřmi do sakristie. Ze sakristie vede samostatný vstup na hřbitov.

Vnitřní prostor lodi kaple je půdorysně poměrně stísněný, zato převyšovaný. Je v půdorysu umenšen o zmiňované schodiště na krucht. Také zděná kvádrová menza, situovaná volně v prostoru, ubírala z nečleněného centrálního prostoru. Tyto nedostatky si stavitelé plně uvědomovali a řešili je částečným zapuštěním schodišťového tubusu do obvodové stěny, čímž ji na západě zeslabili zhruba na třetinu standardní tloušťky. Obdobný problém se vyskytoval i na kruchtě, kde bylo nutné varhanní pozitiv částečně vložit do rubové strany průčelní stěny. Za tímto účelem bylo i zde ztenčeno zdivo (nelze určit, zda se jedná o primární řešení, protože původní nástroj byl minimálně jednou nahrazen jiným, pocházejícím z jiného objektu).

Z hlediska organizace příchodích můžeme předpokládat, že vstupovali patrně od místní komunikace (pojící nedaleké Svitavy a centrum městečka) po schodišti JZ vstupem do podkruchtí, kde se symetricky na SZ nacházel druhý

identický portál směřující vně k hřbitovní bráně ve hřbitovní zdi (situace do začátku 70. let 20. století). Mezi těmito vstupy z exteriéru se na západní straně podkruchtí nachází konvexní útvar schodišťového tubusu s portálem od prvopočátku bez dveří – tj. k plynulému postupu vzhůru na kruchtu.

Naproti němu se jediným stlačeným obloukem v šíři lodi otvírá pohled směrem k oltáři. V této části stavby zjevně musela většina účastníků při početnějších setkáních setrvat, neboť lavice pojmuly přibližně 24 sedících dospělých osob. Pokud v 18. století běžný návštěvník postoupil z nedekorovaného podkruchtí dále do interiéru (přibližně do jeho středu), rozvinul se před ním bohatě vyzdobený, výpravný koloristický sakrální prostor, osvětlený denním světlem z osmi oválných okének, situovaných v optimální výšce kruchtů. Spatřil barevně harmonickou a ikonograficky vrstevnatou výzdobu, ve které se mísí nástěnné malby se štukaturami, materiálově pestrý mobiliář společně s výraznými architektonickými články. Dvojice dřevěných dvouřadých lavic bez povrchových úprav,

s prostými prkennými boky, bez čel, které se v kapli dochovaly dodnes, snad můžeme považovat za barokní vybavení, byť mohly vzniknout i později. Nebyly na nich při recentním ohledání zpozorovány žádné nápisy nebo štítky se jmény. Jejich tvar koresponduje s konkávní křivkou obvodové stěny lodi. Na veškerých dohledaných snímcích jsou lavice přisazeny k jižní a severní části obvodové stěny u oblouku podkruchtí, a to proto, aby centrální prostor, ohraničený na východě oltářní menzou (nyní s dvoustupňovým pódiem) a na západě vstupem do krypty, zůstal volný pro příležitostnou instalaci mar či rituály zde sídlícího a působícího náboženského bratrstva. Nepřímo doložená existence zповědic/e by provozní prostor dále zmenšovala, jejich/její lokaci podél stěny si lze při zdejších prostorových nedostatcích obtížně představit.

Dochovaný mobiliář se koncentruje přirozeně na východní straně, další jeho části může divák zhlédnout při pohledu západním směrem. Jak již bylo uvedeno, artefakty jsou rozesety v různých výškových úrovních od podlahy po doběh kupole. U některých nelze pochybovat o jejich

prvopočáteční přítomnosti při zahájení užívání objektu, o další mohl být, a my se domníváme, že skutečně byl, interiér postupně obohacován. V některých případech máme pochybnost, zda dochovaný artefakt nenahradil starší dílo (např. zda jiná výzdoba nepředcházela nynější výzdobě průčelí kruchtů, viz snad stopy po fixačních prvcích zcela mimo potřebu stávající linie uchycení). O vývoji podoby oltářní menzy není pochyb, nynějšímu dřevěnému opláštění s antependiem na plátně předcházela jiná zaniklá výzdoba. Prvotní vzhled oltáře nejsme schopni plně zrekonstruovat, uvedeme alespoň dílčí poznatky. Z viditelných stop po starším řešení vyplývá, že zděná bloková menza byla od prvopočátku opatřena omítkami a neznámou výzdobou v mělkých pravoúhlých výklencích. Jak dlouho byla v této podobě prezentována, není známo. V kvádrovém útvaru menzy byly již v průběhu zdění vytvořeny uprostřed bočních a čelní strany bloku obdélné výklenky (do hloubky cca 10 cm). Povrchy menzy byly následně opatřeny omítkami, kromě jádrových je okolo výklenků a na jejich bočních stěnách (ve „špaletách“) přítomna i finální světlá jemnozrná omítková vrstva (používaná v kapli štukatéři a omítkáři). Na čelní straně menzy, po stranách největšího z výklenků, štukatéri v omítce vytvarovali obdélná negativní pole s oble vykrojenými rohy. V nich se dodnes lokálně nachází jakási organická izolační vrstva, snad přípravná fáze pro malířské pojednání těchto výplní (stopy barevných vrstev však nebyly nalezeny). Při podlaze průčelí strany menzy lze vyzorovat otisk starší – nižší varianty dřevěného pódia. Ve výklencích menzy mohla být nainstalována neznámá, celou danou plochu vyplňující, výzdoba (reliéfy či obrazy hypoteticky opatřené motivem očištění). Byla uchycena hřebíky, z nichž lze torza několika stále spatřit na místě, a vypadají, jako by měly fixovat předměty osazené do měkkého šuku. Menza byla, opět neznámo kdy, zvýšena o jednu řadu cihel (snad kolem poloviny 19. století), hrůbek pro ostatek s autentikou byl tehdy přemístěn do nynější dřevěné krycí desky opláštění. Zvýšením menzy, byť pouze cca o 15 cm, a instalací zástěny za svatostánkem došlo k většímu zastínění – upozadění plastiky sv. Isidora v nice. Při čelním pohledu na oltář přibližně celou dolní polovinu těla, včetně atributů u světcových nohou, dnes zakrývají předsazené části oltáře, umístěné na krycí desce menzy.

Účel a proměny funkce kaple sv. Isidora za dobu její existence

Funkce kaple se v její více jak 300leté existenci několikrát proměnila. Není zřejmé, nakolik se zde od počátku počítalo se záměrem zřízení sídla náboženského bratrstva sv. Isidora. Z písemností vyplývá, že farář Schindler byl v tomto směru aktivní snad již v roce 1713. Podle údaje v děkanské matrice vzniklo zdejší, patrně farní bratrstvo teprve roku 1715. Z kaple se tak na dobu bezmála sedmdesáti let stalo domovské místo – shromaždiště svatoisidorské konfraternity. Vystřídalo se zde celkem šest duchovních správců a generace členů. Činnost zdejšího bratrstva je částečně podchycena jedinou známou dochovanou archíválií, Knihou počtů bratrstva a kaple, se zápisy vedenými mezi lety 1744–1783, kontinuálně pokračující až do roku 1873, ovšem bez bratrského přídomku. Pro utvoření celkové představy lze vycházet z obecných znalostí o činnosti barokních náboženských bratrstev, předně farních či venkovských.

Aktem založení bratrstva sv. Isidora při křenovské kapli došlo zřejmě k úpravě zdejšího režimu, zda vůbec byla zpřístupněna „nečlenům z farnosti“, nevíme. Začala sloužit k pořádání bratrských a zádušních mší, provádění pohřebních úkonů pro členy bratrstva, dle úzu ke ctění pěti stanovených výročních svátků apod. Musela být vnitřně vybavena a uspořádána pro pravidelná setkávání spolubratří, vykonávání zpovědí, jistě i pro hudební produkci, přípravu a vystrojení členů spolu s bratrskými insigniemi k veřejné prezentaci a identifikaci společenství v rámci procesí, poutí, konduktů. Především byl jistě propracován pohřební servis. Z účetnictví lze odušit, že náročná umělecká díla pořizovalo zdejší bratrstvo patrně výjimečně, mohlo je však získat i darem. Druhá, snad dřevěná socha sv. Isidora v hodnotě necelých 14 zl. (jak za práce litomyšlského sochaře, tak moravskotřebovského štafíře a podružných výdajů) přibyla do zdejší kaple k účetnímu roku 1752. V následujícím k ní byl zhotoven šroub. Z toho plyne, že se mohlo jednat i o mobilní dílo, které je dnes nezvěstné. O 29 let později si pořídili nejspíše druhé altare portatile. Jeden takto definovaný oltář měl být v kapli instalován od prvopočátku. Oltář opakovaně získal statut tzv. *Altare privilegiatum* (primárně již farářem Schindlerem, a snad ještě třikrát, dle účetnictví naposledy v roce 1766).

4. Nálezová situace v roce 2013 – způsob uložení části mobiliáře mimo interiér kaple (na snímku část dřevěných prvků bez polychromie). Foto H. Čobanová, 2013.

5. Nálezová situace v roce 2013, oratoř křenovského farního kostela – stav dochování tabernáku (zde bez vrcholového kříže), s jasně patrným rozsáhlým biologickým napadením. Foto J. Čoban.

Nakolik se zdejší výzdoby dotkl válečný střet rakouského a pruského vojska, odehrávající se přímo v Křenově a okolí na počátku července roku 1758, lze pouze spekulovat. Je doloženo, že byl tehdy učiněn pokus o vlámání se do kaple. Co způsobily detonace, rázové vlny dělostřelby, nevíme. Bratrstvo nevynaložilo toho ani následující roky prostředky na významnější opravy interiéru či na jinou sanaci případných škod. Až v roce 1772 bylo zapláceno nejmenovanému sochaři za opravený „*Bruderschaftsbild*“. Plošné zrušení dosavadních náboženských bratrstev v květnu roku 1783 pochopitelně postihlo i místní společenství. Zrušovací inventáře ani licitační protokoly doprovázející agendu likvidace a prodeje bratrského majetku pro tuto konkrétní kapli neznáme. Lze přepokládat, že interiér byl okleštěn o předměty vázané úzce na jeho činnost. Z účetnictví lze vyčíst jen část bratrského inventáře, schází jasná představa o celkovém objemu reprezentačních předmětů, procesní sochu snad lze ztotožnit s již dříve zmíněnou, k existenci zповědnic/e máme pouze nepřímou zmínku, že k nim/ní byla roku 1772 pořizována nová klekátka.

Kaple sv. Isidora jistě brzy poté začala naplňovat potřeby celé farnosti a obce. Asi se stala běžnou hřbitovní kaplí. Ani kult zemědělského patrona, zdá se, nebyl upozaděn (viz nálezy několika blahonosných hvězd vyrytých porůznu v interiéru i na mladším doplňku mobiliáře). Výjimečně jsme k tomuto období informováni v účetnictví kaple o nákupu interiérového vybavení – např. roku 1795 byl za méně než 2 zl., pořízen jakýsi obrázek, kvůli generální vizitaci vznikl roku 1854 výdaj za *Altarstockes* – snad opláštění menzy. O opravách či úpravách mobiliáře je v této písemnosti pramálo informací, přesto např. roku 1846 proběhla oprava *altarplattes*, k roku 1871 jsou popsány štafířské práce na oltáři a soše sv. Isidora, realizované štafířem Valáškem z Moravské Třebové.

Opětovný zájem o kapli patrně souvisel až s nástupem spolkové činnosti na konci 60. let 19. století. V roce 1869 proběhl nákup varhan (snad ztotožnitelných z dochovaným torzem nástroje) a také oprava střechy kaple, v rámci níž byly do makovice báně vloženy dobové předměty a pamětní list.^[1] V 90. letech 19. století se uskutečnila další z oprav objektu, po které následovaly v letech 1893–1894 žádosti o licence na pořádání honosnějších bohoslužeb s varhanní hudbou. Na začátku 30. let 20. století nebyla, z nám neznámých příčin, kaple zahrnuta mezi křenovské církevní stavby, opravované s finančním příspěvkem státu. Důvodem snad byla její blíže nespecifikovaná oprava, doložená k roku 1927.

Stejně jako celého okolí se i tohoto objektu dotklo vysídlení německy mluvícího obyvatelstva Křenova v roce 1945. Kaple po tomto roce v podstatě pozbyla funkci, byla období, kdy byla volně přístupná, nechráněná před vandalismem a krádežemi, údajně, přibližně od 70. let 20. století, nebyla využívána ani jedenkrát v roce. Po generacích místních farníků a jiných návštěvníků se v kapli na dosažitelných partiích omítek i mobiliáře dochovaly nápisy – celá jména, pouhé iniciály, někdy s datací, obligátně vyrývané a psané. Najdeme zde dokonce i plechový štítek přibitý z nepohledové strany na točitém schodišti. Hojně se vyskytují na prkenném madle předprsně kručky, bez povrchových úprav. I tento prvek byl zahrnutý do dotčených restaurátorských prací, neboť od vrchu částečně zaslepuje konstrukční prvky a chrání dřevěnou oblamovanou římsu, kterou vrcholí ozdobná konstrukce na poprsní kručky. V rámci konzervace jsme tyto záznamy zachovali (nejstarší vyrytá datace je z roku 1771).

6. Stav komponent oltáře na menze a za ní v roce 2003–2004, před demontáží a transferem částí oltáře mimo kapli. Výřezy foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barev. neg. 142010.

7. Stav průčelí oltářní menzy v roce 2003–2004, před demontáží a transferem částí oltáře mimo kapli. Výřezy foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barev. neg. 142009.

Možnost vidět interiér jako funkční katolický stánek zprostředkovává jediná nám známá fotografie z roku 1930, cílená na oltář a partii vlevo od něj.^[12] Další shromážděné obrazové materiály (fotografie zhotovované od roku 1964) zachycují interiér již pouze jako nevyužívanou, nepotřebnou a postupně chátrající kulturní památku. Daly by se bez nadsázky nazvat „kronikou chátrání, s občasnými záchvěvy zájmu o celkovou opravu fasády“. V lodi dnes postrádáme některé základní bohoslužebné prvky – kroupky, věčné světlo,

stopy po případných konsekračních křížích, osvětlovadla a stopy po nich. Chybí zvonek při vstupu do sakristie i původní umíráček v lucerně. Zmíněné nezachycuje snímek z roku 1930 ani mladší, pořízené z jiných směrů v letech 1964 a 1977. V rámci recentního restaurování v interiéru nebyla vysledována jejich lokace, vyjma možného ztotožnění fragmentu dlouhé kované skoby v oblouku šambrány V niky s konstrukcí – nástěnným raménkem pro věčné světlo.

8. Pohled z podkruchtí k SV, stav v roce 2003–2004 před demontáží a transferem částí mobiliáře mimo kapli. Výřez foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barevného neg. 142050.

Novodobá historie kaple za období cca 2. pol. 20. stol. dodnes – nástin letitých snah o eliminaci stavebních aj. závad a pokusy o zahájení restaurování interiérové výzdoby

Vydáním tzv. Církevních zákonů v roce 1949 přešla správa majetku církví na stát, do té doby náležela kaple sv. Isidora v Křenově plně do gesce římskokatolické církve. Do roku 1950 existují doklady o písemné komunikaci křenovského provisora s Památkovým úřadem v Brně. Veškerá následná korespondence (po roce 1960), soustředěná ve spisové složce ke kapli na NPÚ ÚOP v Pardubicích, ukazuje, že bezprostředním správcem objektu býval Místní národní výbor Křenov. Ke změně nedošlo ani po roce 1989, resp. vydání zákona č. 16/1990 Sb. I nadále Obecní úřad v Křenově řešil problémy spojené s chátráním nevyužívané památky s dozorovými orgány. Dle údajů z katastru nemovitostí, církev v roce 2004 bezúplatně převedla kapli sv. Isidora na obec Křenov. Obec je tedy od května 2004 vlastníkem nemovitosti.^[13] Nemovitou kulturní památkou se stala „Kaple sv. Isidora se hřbitovní zdi v obci Křenov“ 06. 04. 1964 (v Ústředním seznamu kulturních památek MKČR vedena pod ev. č. 28066/6-3094). Výnosem MK ČSR 5757/88-VI/1 z dubna 1988 došlo ke zrušení památkové ochrany hřbitovní zdi, nadále trvá pro „kapli sv. Isidora a pozemek parc. č. st. 37“.^[14]

Zvýšená památková ochrana se týká i částí jejího interiérového vybavení, zapsaných v několika etapách do seznamu movitých kulturních památek. Nejstarší takový zápis proběhl na přelomu 60. a 70. let a týkal se oltáře jako celku (v ÚSKP MKČR pod evid. č. 735), 2 postavníků (evid. č. 736) a 2 luceren (evid. č. 737), dále byl v roce 1997 podán podnět k zápisu čtyř štukových, nemobilních soch v nikách. MK ČR vydalo rozhodnutí teprve na konci března roku 2003 pod souhrnným evid. č. 10018. K datu 21. 06. 2004 byly prohlášeny za movité kulturní památky: „lavice – dva páry“ a „Obraz (1,2,3)“, charakterizované jako „původní doplňkové vybavení kaple“, pod jedním evid. č. 101068.

Již v dopise na podzim roku 1948 žádal křenovský provisor A. Červenák o pomoc správně příslušný Památkový úřad v Brně alespoň s nejnutenějšími opravami, „aby se kaplička zachránila“^[15] Šlo o apel laika, a proto není zjevné, na co vše konkrétně poukazoval. Ve spisu ke kapli na NPÚ ÚOP v Pardubicích lze nalézt chronologii staveb-

9. Polychromovaná dřevorezba sousoší Boha Otce, stav v roce 2003–2004 před demontáží a transferem částí mobiliáře mimo kapli. Výřez foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barevného neg. 142012.

ních oprav (1. záznam je až z konce února 1968) často nedostatečně efektivních, protože se zaměřovaly především jen na havarijní úseky a stavy.

První explicitní údaj o plánovaném restaurování interiérové výzdoby registrujeme k roku 1972^[16] po tehdy dokončené razantní a rekonstrukčně zjednodušující stavební obnově fasády, včetně zrušení druhého vstupu do podkruchtí. Fundovaná výzva restaurovat interiér kaple zjevně nebyla vyslyšena, přestože památkář M. Dobrev v zápise uvedl, že „[...] dnešní stav je tak špatný, že hrozí nebezpečí úplného zchátrání a destrukce jak omítek, tak zařízení“. Další neúspěšný pokus o restaurování interiéru proběhl až roku 1993, kdy byla kaple nabídnuta *Nadaci České památky* jako kvalitní objekt, potenciálně vhodný pro zajištění restaurátorských prací, jejich financování a posléze propagaci.^[17] Na začátku roku 1996 SÚPP ÚOP v Pardubicích vyzýval dopisem vlastníka k adekvátní péči o objekt, k nápravě stavebních závad, navrhoval bezodkladnou demontáž veškerého interiérového zařízení, „zabezpečení objektu“ proti houbě a plísním a zahájení postupných restaurátorských prací. V roce 2003 bylo vyhotoveno zřejmě dosud jediné stavební zaměření objektu. Až v roce 2004, po nabytí kaple a jejího vybavení do vlastnictví obce, byly zahájeny hmatatelné kroky k opravám objektu – odborné komplexní popisy závad a alternativ řešení, zjištěných převážně ohledáním, a první známé průzkumy specialistů. V roce 2005 byla vypracována závazná

10. Dnes nezvěstný korpus Krista na kříži tabernáku, ukázka z posledních záběrů zachycujících prvek na místě, na přelomu let 1996–7, a poprvé barevně. Vpravo nahoře, v šambráně V niky, je zachycena hlavička andílka na obláčích, hypoteticky původně příslušející k sousoší Boha Otce. Výřez foto, restaurátorka H. Kostelníčková, nyní Bilíková.

11. Nezvěstná původní Holubice Ducha Svatého – součást sousoší Boha Otce, zachycená zde na podlaze severně od menzy (dnes nahrazena rekonstrukcí). Výřez foto z VI./1977, M. Kolegar, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. ČB neg. 60852.

stanoviska k restaurování interiérové výzdoby, na které navázal v letech 2005–2006 první zajišťovací restaurátorský zásah havarijního stavu malířské a štukové výzdoby kupole, bez dvířek servisního otvoru^[18]. Mezi léty 2007–2011 proběhla generální oprava stavby, včetně statického obepínání stavby lany, lokálních stavebních injektáží zdiva, pokus o odvodnění stavby drenáží při obvodovém zdivu, výměny částí krovu nad kupolí lodi, kompletní náhrady podbití pro novou břidlicovou krytinu atd. V březnu 2012 byl v interiéru realizován orientační restaurátorský průzkum nástěnných maleb, štukatur a také malířských výmaleb stěn i jejich omítek, který vypracoval kolektiv několika pedagogů a studentů Fakulty restaurování Univerzity Pardubice (dále FR UPa). Jeho součástí byly chemicko-technologické průzkumy realizované tamní Katedrou chemické technologie. V téže sezóně byly příslušnými ateliéry FR UPa v kapli započaty restaurátorské práce. Roku 2013 provedl J. Čoban orientační restaurátorský průzkum mobiliáře, jehož restaurování se od roku 2014 účastnil tým několika dlouhodobě participujících restaurátorů (Josef Čoban, akad. mal., a dále restaurátoři: řezbář a pozlacovač Jakub Kučera, MgA. Hana Čobanová, MgA. Petr Rejman, Mgr. art. Luboš Machačko) a na dílčích operacích se podílela řada mladších kolegů. Pro úplnost, na rekonstrukci zlacení oděvu plastiky sv. Isidora pracovala restaurátorka Alena Macúchová. Později dohledané antependium bylo restaurováno BcA. Zuzanou Šaníkovou v rámci výuky v magisterském programu na FR UPa. Aktivita FR UPa byly v kapli ukončeny v listopadu 2015, práce na mobiliáři v roce 2017.

Poznátky k vybraným prvkům mobiliáře po realizaci průzkumů

Z množství nashromážděných informací o mobiliáři považujeme za cenné dílčí poznatky o instalaci na trvalém stanovišti v kapli, představy o původní podobě dotčených prvků, způsobu užívání i o jejich historických opravách a úpravách. Nejmladší zásadní unifikující oprava je datovatelná přibližně na konec 19. až začátek 20. století, bez výjimky postihla všechny části oltáře. Lze ji označit za velmi razantní, nerespektující v plošných přemalbách a přezlacení starší barevnost děl. Jejím záměrem bylo mj. i rozšířit podíl zlacených a stříbřených ploch na úkor dřívě malířských.

Realizátoři patrně používali tehdy progresivní malířské prostředky – nejspíše nitrocelulósová pojidla barev a nitrocelulósová ochranné laky, čímž „obohatili“ již širokou paletu použitých malířských a pozlacovačských technik, materiálů. Z obav o trvanlivost nových zásahů úmyslně plošně odstranili určité oblasti původních povrchových úprav. Naštěstí nebyli důslední, a proto se zachovaly drobné izolované fragmenty, díky nimž jsme byli schopni rekonstruovat celkový starší kolorit polychromovaných dřevorezeb oltáře i štukové plastiky sv. Isidora. Konkrétně se jednalo o plochy pokryté historickým zlacením a stříbřením s lazurami i barevnými vrstvami tam, kde bylo provedeno jejich přezlacení na nových křídových podkladech. Naopak všude, kde historické vrstvy polychromie měla i nadále překrývat souvislá přemalba, se tyto dochovaly ve velkém rozsahu a se všemi finesami, včetně lakových vrstev (např. kompletně v partii hlav či rukou). Identicky jsou dochované i části tehdy nově pokryté plátkovými kovy na olejových podkladech (mixtione), kde podklad suplovala vrstva bílého nitrocelulózového nátěru. Také u některých dalších řezbářsko-truhlářských prvků jsme kromě plošných a lokálních přemalb zaznamenali stopy po dřívější redukci starších vrstev povrchových úprav a malby škrabáním ostrými kovovými nástroji, snad i odmytím vodou nebo agresivním chemickým působením. Pomineme-li některé, nikdy nepřemalované malby provedené suchou temperou (malby na cviklech a profilované římse na průčelí kruchty), lze souhrnně říci, že na povrchy mobiliáře nebyly v minulosti pouze vrstveny další a další přemalby a zlacení, ale v rámci významnějších oprav či úprav docházelo občas k cílenému ztenčování dosavadního souvrství polychromie.

Neplatí zde, že by dosažitelnější artefakty byly opravovány frekventovaněji. Opravy a zájem o zlepšení nebo změnu vzhledu se pochopitelně vždy soustředily na oltář. Aby mohlo být opraveno sousoší Boha Otce, bylo vždy nezbytné zbudovat lešení. Poté bylo možné tuto členitou dřevorezbu za asistence několika osob poměrně snadno vyvléknout z jejích závěsů, snést z výšky cca 7 metrů dolů a opravovat pohodlněji v dílně. Kromě selektivního odstraňování části historických vrstev polychromie docházelo v rámci uvedené poslední velké opravy u figurálních a dekorativních dřevorezeb k přesunům částí kompozic, náhradám za zcela odlišné motivy, rozměrově aj. neodpovídající původnímu vyznění díla.

V tomto směru jsou významné shromážděné fotografie^[19] interiéru svatoisidorské kaple. Ocenili jsme kromě starší dohledané fotodokumentace, která zachycuje řadu dnes zaniklých detailů, nebo dokonce nezvěstných částí mobiliáře, i fotografie mladšího data vzniku z konce 90. let 20. století a z let 2003–2004. Za velmi přínosnou považujeme i kolekci snímků exteriéru. Ty ukazují různorodé stavební závady ovlivňující nejenom bezprostřední výzdobu stěn, ale přímo nebo sekundárně i sledovaný mobiliář v interiéru. Dozvídáme se z nich, že např. dvířka servisního otvoru v kupoli byla dlouhodobě otevřená, na jejich rubovou stranu tudíž přímo nezatékalo, a pro dřevokaznou houbu (na snímcích tmavé potrhane cary) znamenala zvýšená cirkulace vzduchu alespoň omezení její místní aktivity. Fotografie z roku 2003 naopak zachytila absolutní promáčení omítek v SZ a Z části kupole, působící negativně především na dřevěný rám dvířek. Snímek fotografa Sachera z roku 1964, zacílený na jednu z cechovních luceren, zachytil současně i horní část severní „malby na cviklu“ se zcela zachovalou tvář a rukou Tritona i okolní ornamentikou. Na chronologicky dalším nám známém snímku (z roku 1977, opět z fotoarchivu NPÚ ÚOP v Pardubicích) jsou tyto partie již odřené a je zde patrný obnažený křídový podklad nebo přímo dřevěná podložka. Při konfrontaci černobílé fotografie z roku 1964 s poškozenou plochou malby jsme se alespoň částečně zorientovali a ve zlomcích nacházeli rozhraní motivů, následně je propojili retuší a dílčí rekonstrukcí (UV a IR průzkumy díla k vizualizaci zaniklé malby neposloužily). Tentýž snímek ukázal, že povrchy obrazů a polychromovaných architektonických článků z výzdoby průčelí kruchty, mj. pilastry pod hlavicemi, byly již tehdy mléčně zakalené, a obrazy prakticky nečitelné.

Jako příklad zajímavých zjištění na základě fotodokumentace lze uvést situaci nad východní nikou mezi léty 1930 a 1964–1997. Právě porovnáním snímků z tohoto časového období bylo možné vysledovat postupné ztráty jednotlivostí ze značně nesourodé, nouzové sestavy předmětů, nahrazujících zaniklý štukový prvek na ploše mezi východním oknem a nikou se sv. Isidorem. Dle fotografie z roku 1930 byla uvedena ztráta potlačená instalovaným obrázkem P. Marie Pomocné v ozdobném rámu, obklopeným třemi okřídlenými hlavičkami andílků, zjevně rozličného původu. Další případy budou představeny dále v rámci prezentace.

12. Pohled západním směrem – do kupole s otevřenými dvířky servisního otvoru a na část průčelí kruchty. Stav v roce 2003–2004, tj. před demontážemi a transferem částí mobiliáře mimo kapli. Výřezy foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barevného neg. 142047.

Důkladný vizuální průzkum odhalil způsoby instalace. Dochovaný tabernákl lze pravděpodobně považovat za přenosný oltář. Zda byl nošen celý, nebo z něj byl vždy vyjmutý vrcholový kříž, není jisté. Pro manipulaci se sousoším Boha Otce před korunní římsou byl vymyšlen „rychlý“ instalační postup (dlouhé skoby před římsou, na které se pomocí železných ok na rubu obláčné podložky (součást díla) a volných přidavných háků objekt zahákne a visí předkloněný nad menzu. Ozdobná konstrukce na průčelí kruchty není pevně fixována do jejích omítek, ale je zavěšena na skobách. Byla sestavena truhlářem až in situ, a na stanovišti v kapli opatřena klišokřídovými podklady a malířskými a pozlacovačskými povrchovými úpravami. Pevně fixovány pomocí hřebů a kontra špalíků, zazděných do omítek průčelí stěny kruchty, jsou pouze „cviklové desky“ s temperovou malbou. I tu, včetně podkladů, malíř provedl až na místě, což je patrné díky tomu, že při realizaci opakovaně přetáhl také na okolní omítku. Rám dvířek servisního otvoru byl do klenby osazen po jejím vyzdění a byl zajištěn mj. i železnými skobami. Osazení proběhlo před nebo v průběhu realizace navazujících štukatérských prací. Štukaturou byl následně lokálně překryt především líc rámu, mazance štuku se vyskytují i na dvířkách.

Neinvazivní průzkumy byly vzhledem k charakteru restaurátorské zakázky, časovému tlaku realizace, rozměrnosti děl apod. omezeny na průzkumy v UV a IR záření, případně přenosným XRF analyzátozem.

Během restaurování, při zvažování rekonstrukce značně poškozené malby servisních dvířek v kupoli, jsme si od průzkumů v UV a IR záření slibovali zviditelnění podkresby dekoru. Přes částečné úspěchy u obou použitých metod nedošlo k dostatečné vizualizaci potřebných informací. Malba se zvýraznila více při mokřém čištění povrchu, a ani to nebylo postačující. Rozhodli jsme se proto prezentovat její fragmentární stav.

Sondážními průzkumy a odběrem vzorků jsme získali představu o starší barevnosti polychromovaných dřevorezeb, znehodnocené nejmladší opravou. S ohledem na množství získaných podkladů jsme doporučili navrátit mobiliáři starší historickou podobu. O této koncepci bylo rozhodnuto i při vědomí nutnosti realizace dílčích malířských a pozlacovačských rekonstrukcí.

V rámci restaurování, při dodatečných demontážích části výzdobných prvků ozdobné konstrukce z průčelí kruchty a při očišťování nepohledových partií ostatního mobiliáře (většinou rubových stran), jsme našli řadu lokačních značek tvůrců. Kromě nich také rozkresby, číslice, na rubech dvou hlavic z výzdoby průčelí kruchty dokonce figurální kresby (hlavu starce s plnovousem a chlapce nesoucího snad ovci). Naopak na žádném z restaurovaných děl nedošlo k nálezům signatury ani ve formě iniciál nebo autorské značky. Objev pomocných instalačních značek v případě polychromované dřevorezby Boha Otce umožnil rehabilitaci původní podoby svatozáře, obkružující celé sousoší celkem 37 paprsky. Před

poslední velkou opravou již řada paprsků chyběla, v rámci opravy nebyly rekonstruované, a proto došlo k jejich rozmístění ve větších odstupech. Současně všechny paprsky zaujaly v obláčné podložce zcela libovolná místa bez respektování jejich diferencované délky a tří střídajících se typů zakončení.

Odstraněním zákalů a druhotných zásahů na obrazech na textilních podložkách z průčelí kruchty byl zjištěn nejenom celkový rozsah poškození originálu zatékáním i zásadní historickou opravou (zvláště razantním chemickým čištěním povrchů malby), ale také nevšední způsob doplnění chybějící plátěné podložky při dolním okraji severního obrazu (obdoba dnešního strip – lining). Perforace byly z rubové strany překlenuty drobnými čtvercovými plátěnými záplatami. Ke ztrátě podložky uhnitím došlo v důsledku zatékání nefunkčními okny na podlahu kruchty. Voda se vsakovala do cihlové podlahy a mj. i do severní části průčelí zdi a klenby. Jde o zajímavý, ale nikterak vzácný případ poškození díla, které by zdánlivě nemělo být stavebními závadami pláště budovy primárně ohroženo.

Detailnější popis vybraných částí mobiliáře

Ikonograficky neobvyklý tabernákl je umístěn spíše v zadní polovině menzy. Jde o polychromovanou dřevorezbu s veristicky zpracovanými symboly čtyř evangelistů a centrálním vejčitým útvarem – schránou pro bohoslužebné náčiní, krytou vypouklými dvířky s výrazným kováním. Dvířka zdobí vysoká řezba planoucího srdce s krvácející ranou, sevřeného trnovou korunou. Seshora je do centrální části tabernáklu zasazen vyjímatelný polychromovaný dřevěný kříž, pokrytý vyšší reliéfní řezbou úponků s listy a hroznými vinné révy. Dříve byl na kříži pomocí hřebíků přichycen korpus Krista – dřevorezba, dnes nezvěstná, zdokumentovaná na fotografiích naposledy v letech 1996–1997, s celoplošně pozlaceným povrchem (patrně opět sekundární úpravou z poslední opravy).

Tabernákl, který se v kapli dodnes dochoval, lze snad ztotožnit s prvotním altare portatile (v barevných vrstvách polychromie je přítomen modrý smalt – běžný malířský pigment do 1. čtvrtiny 18. století, posléze byla více prefero-

13. Pohled západním směrem – na celkovou výzdobu průčelí kruchty a situaci od oltářní menzy po prostor podkruchtí. Stav v roce 2003–2004, tj. před demontážemi a transferem částí mobiliáře mimo kapli. Výřezy foto, autor J. Švadlenka, XI./2003, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. barevného neg. 142045.

vána pruská modř). Je pohledový ze všech stran, řezbářsky je i zadní část díla dovedena do všech fines, malířské pojednání je také celoplošné. I ve vnitřním prostoru pro liturgické předměty se pod monochromní přemalbou našla původní výmalba (na modrém pozadí centrální slunce s paprsky na průčelní stěně a hvězdy na bocích a podhledu). Tabernákl má vlastní pevnou podložku – charakteristický znak přenosných oltářů, jeho občasná transportovatelnost při procesích je i přes vyšší hmotnost a přidané vrcholové řezby představitelná. Na první pohled mu před předáním k recentnímu restaurování scházely jakýsi přidavný motiv nad dvířky, po kterém na místě zůstaly otvory (tento stav zachycují všechny nám známé starší snímky). Snad se mohlo jednat o místa uchycení dřevěných ramének svícňů, zaniklých možná požárem (okolí jednoho z otvorů je ohořelé). V průběhu snímání přemalby z vrcholu vejčitého útvaru tabernáklu byl v úseku před křížem zjištěn rozsáhlejší členitý defekt – známky odstraňování řezby dříví. Podle různých výčnělků a tvaru ztráty se domníváme, že zde z neznámých důvodů zanikla ikonograficky významná část díla (konkrétně snad Adamova lebka, minimálně jeden hnát a dva masívní čtverhranné kolíky k jistění břevna kříže v terénu). Pochybnosti o vztahu tabernáklu k sousoší Boha Otce, či vůbec o jeho původním určení do kaple, byly rozptýleny po sejmutí nejmladších přemalby. Jak ve způsobu řezby – oblak, křídla, tak ve zpracování povrchových úprav shledáváme u obou děl shodné rysy.

Po stranách tabernáklu jsou k jeho integrální podložce uchyceny párové polychromované dekorativní reliéfní dřevorezby s psanými zlatými nápisy „SANCTUS“ v centrálních vypouklých kartuších, okolní podložku obemykají akantové listy a květy. Po sejmutí druhotných vrstev polychromie byly v kartuších objeveny nepatrné fragmenty drobných malovaných liter – snad zlomky staršího, hustě psaného textu. Na základě tohoto objevu se domníváme, že dané předměty jsou možná relikty kanonických tabulek (chyběla by třetí) a zřejmě i mladšími doplňky oltáře. Ze středu květů snad mohly do prostoru „vyrůst“ další raménka svícňů (obdobně jako na tabernáklu), některé zjištěné otvory patrně sloužily k uchycení do jakési pomocné konstrukce, nebo zástěny, ale nikoli do té současné. Jejich rubové strany byly zjevně nepohledové, řezbářsky opracované pouze po obvodu, jinak ploché,

s obnaženým vyhlazeným povrchem dřeva (přítomnost jakýchkoli povrchových úprav v minulosti nebyla při restaurování zjištěna).

Dřevěná polychromovaná zástěna trojločného tvaru při zadní straně menzy je nesporně improvizací neznámé doby vzniku. Jedná se o plochou desku s obvodovou profilací a třemi, již při instalaci tvarově neúplnými pozlacenými dekorativními řezbami neznámého původu.

Antependium – olejomalba na plátně, napnutém pomocí dřevěných kolíčků (floků) ke dřevěné desce, má obrazovou plochu rozdělenou na tři pole a obvodový lem. V centrálním je výjev Krista na hoře Olivetské, obě boční zdobí tapetový vzor „zalomených úhelníků“ a středová rozeta, po obvodu probíhá pletencový dekor. Formát díla byl sekundárně upravován. Zda bylo antependium pořízeno pro kapli není jasné, ani jde-li o práci z konce 18. století, nebo mladší, imitující barokní způsob malby. Porovnáním provedení této realizace se třemi obrazy na průčelí kruchty jsme dospěli k názoru, že se s největší pravděpodobností nejedná o práce stejného autora. Tato malba je kvalitativně slabší, hrubší a méně detailní.

Ve východní části stěny nad menzou je v nice umístěna štuková plastika titulárního světce sv. Isidora Madridského, od prvopočátku tvořící stěžejní součást oltáře. Oproti ostatním nikám v interiéru má tato částečně individuální architektonické tvarosloví a doprovodnou dekorativní štukovou výzdobu. Vrcholila štukovým, s největší pravděpodobností figurálním prvkem, který zcela zanikl neznámo kdy a neznámo z jaké příčiny. Postava světce je opatřena výraznou štafířskou polychromií včetně zlacení a lazur na stříbření a naturalistickou barevností inkarnátů.

Polychromovaná dřevorezba sousoší Boha Otce je výrazně prostorovým kompozitním dílem, u jehož některých částí lze předpokládat, že byly doplněny, resp. zkompletovány až po zavěšení na stanoviště. Současně se i realizátoři oprav z praktických důvodů uchylovali k těmto demontážím. Například paprsky byly opakovaně vyjímány ze svých lůžek – zápustí, nebo byly oddělovány hlavy andělů s křídly na dlouhých „kolících“. Tabernákl je oproti tomuto dílu v základních objemech podstatně kompaktnější. Pomineme-li kříž, tak snadněji oddělitelná na něm byla pouze dvířka a rozpražená vrcholová křídla anděla s orlem.

Poprsí žehnajícího Boha Otce s cípem draperie pláště nad hlavou je ústředním prvkem kompozice. Vypíná se z reliéfní oblačné podložky obklopené svatozáří z téměř čtyř desítek zlacených vyřezávaných paprsků. Pod tělem byly původně na téže podložce umístěny tři okřídlené hlavy andělů s vlastními obláčky. Originál ústřední z nich je nezvěstný, v minulosti byl zaměněn za jinou okřídlenou hlavu andělka, ale rozměrově zcela nevhodnou. Její původ neznáme, podle tvaru a velikosti však mohla zdobit architekturu nějakého oltáře, varhanní skříně, rám obrazu apod. Před hrudí bývala Holubice Ducha Svatého se čtveřicí vlastních paprsků komponovaných do tvaru kříže. V hrudi Boha Otce byl pro ni řezbářem připraven silný, na konci zašpičatělý kolík. Na tomto předsazeném trnu zaujala po osazení první plán kompozice. I ona je dnes nezvěstná. Fotograficky byla zachycena v roce 1977, nikoli in situ, ale zřejmě po samovolném pádu, opřena o sokl a podlahu severně od menzy. Změřené přesné výšky soklu v daném místě umožnilo odvodit i rozměry holubice. V rámci recentního restaurování byla na žádost investora a po kladném stanovisku zástupce památkové péče provedena její rekonstrukce s možností případné snadné demontáže. Naopak místo po třetí okřídlené hlavě andělka zůstává prázdné, především proto, že nevíme, jak prvek vypadal. Teoretická možnost, že sem příslušela hlavička lokalizovaná na snímcích oltáře do let 1996–1997 ve vrcholu šambrány V niky se s ohledem na její tvar s konci křídel přitíštěnými k sobě sice nabízí, rozměrově by pravděpodobně byla o více než 10 cm menší než obě dochované hlavy.

Pro zajímavost ještě zmiňme cíp draperie pláště ovíjející hlavu Boha Otce. Naštěstí se při přesunech neztratil a mohl být restaurátorem, řezbářem J. Kučerou, navrácen na místo. Jedná se o úzký pruh promodelované draperie, situovaný od vrcholu hlavy podél levé tváře. Tvůrce tuto část nezvládl vhodně technicky vyřešit, nebo netušil, jak výrazně bude celé sousoší na místě určení nakloněno. Jde o primární doplněk, běžné autorské nastavení dřevěného bloku o další kus. Původně bylo napojení jistě důkladně slepené, zjevně zajištěné zapuštěnými kolíky, špánami a na závěr přebandážované pruhy plátna s kličkem. Klimatické výkyvy v kapli, biologické napadení lepidel spoju a adheziv bandáže spolu s gravitací byly příčinou rozvolnění spojů. Na snímcích od roku 1977 můžeme vidět, jak cíp visí kolmo nad

14. Detail severního úseku průčelí kruchty a přilehlé části obvodové stěny. Nečitelný stav obrazů v roce 1964 a současně stále v úplnosti dochovaná malba na desce v úrovni žerdí cechovní lucerny. Výřez foto, fotograf Sacher, fotoarchiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, č. ČB neg. 6865.

menzou. Samovolně odpadl před rokem 2003, jak je patrné z tehdejší důkladné fotodokumentace interiéru, kde jej můžeme zahlédnout položený na oltářní menze. Při recentním restaurování bylo místo posíleno železnou armaturou s minimalizovanými zásahy do originálu, bránící opakování popsané situace.

Dochovaná výzdoba průčelí kruchty se vyznačuje pestrostí použitých materiálů a výtvarných technik. Vznikla na míru na stanovišti a pokrývá bezezbytku celou plochu stěny zredukovanou obloukem prostupu. Dekoraci realizovala flexibilní dílna či spíše skupina specialistů, kteří dodali jen její části – truhlářské prvky, dřevorezby hlavic pilastrů, obrazy a deskové malby, malířské pojednání dekorativních částí a pozlacačské práce (zlacení zde zastupuje plátková mosaz). Jedná se o polychromovanou dřevěnou ozdobnou architektonickou konstrukci z širokých plochých rámových lišt, uvnitř členěnou sdruženými pilastry s patkami na masívních konzolách a listovými hlavicemi, mezi nimiž jsou vloženy tři narativní obrazy prezentující řadu příběhů ze svatoisidorské legendy, rozvinutých po obrazové

ploše. Centrální obraz zachycuje stěžejní zázraky (andělskou orbu, nález pramene ve skále), ale i scény s vlkem a oslem nebo pomlouvači. Jižní obraz je dějem nejvýrazněji zahuštěn, objevují se zde zázraky množení zrní, krmení ptáků a příběhy vztahující se k Isidorově manželce. Severní obraz prezentuje již uvedená vzkríšení osob a obdarování poutníka zázračně se objevivším jídlem v Isidorově domácnosti.

Malby na plátnech a napínacích rámech s původními kovanými hřebíky jsou nepravidelných tvarů, adjustované do ozdobných profilovaných úzkých lišt, vložené a napevno uchycené do otvorů v konstrukci. Technologicky je nepovažujeme za olejomalby na červených bolusových podkladech, řada indicií spíše ukazuje na techniku olejové tempéry. Koloristicky pestrá jásavá malba je provedena se značným zájmem o detail, což se projevuje především u oděvních součástí. Signifikantní detaily příběhů jsou také dopodrobna vykresleny, pouze doprovodná architektura není plně zvládnutá a propracovaná. Kompozice měly věřícím přiblížit životní příběh a zázraky dosud nepříliš známého světce. Je zřejmé, že k těmto vybraným scénám existovalo libreto. Kromě centrálního obrazu se stěžejními pasážemi legendy jsou ostatní výjevy označeny malým, jasně žlutým arabským číslem. Všechny tři obrazy mají sjednocený horizont, přestože jsou navzájem odděleny. U centrálního nebyl zřejmě dopředu jasně definován formát, nebo při zhotovení ozdobné konstrukce vyvstaly nedefinované potíže. Malba je v tomto případě provedena i po celé šířce ostře odříznutých obvodových lemů, což indikuje, že původně byla rozměrnější.

Konstrukci uzavírá bohatě profilovaná dřevěná korunní římsa, která je spolu s konzolami pojednána výrazným mramorovým dekorem provedeným jako suchá temperová malba. Široké ploché lišty byly snad někdy v 19. nebo na

začátku 20. století pokryty přemalbou v agresivní šmolkové barvě. Při recentním restaurování jim byla v rámci kompromisní malířské rekonstrukce navržena světle zelená monochromie korespondující s barevností rámování, resp. úzkých lišt obrazů na textilních podložkách.

Symetricky jsou v obou doběžích průčelní stěny kruchtly ke konstrukci napojeny deskové malby přibližně trojúhelníkového tvaru, s hladkou obrazovou plochou, po obvodu ohraničenou profilací s oblounem. Jsou opatřeny ústředními postavami Tritonů, které obklopují akantové rozviliny. Tyto práce jsou v mnoha ohledech blízké běžné produkci malovaných záklopových stropů, a to jak technikou provedení suchou temperou na klišokřídlových podkladech, tak svižností, zkratkovitostí a celkovou nekomplikovaností malířského projevu. Malíře nijak neznepokojovalo, že mu např. občas teče pramének barvy do plochy světlého pozadí. Zredukována je i barevná škála.

V kupoli byl dřevěnými servisními dvířky s polychromií důsledně zamaskován nutný technický otvor ve tvaru oválu s delší vertikální osou, vedoucí do krovového prostoru nad kruchtou. Celý povrch, tedy pohledová plocha dřevěného rámu i jednokřídlá dvířka, včetně veškerých kování, pokrývala polychromie, rám současně lokálně překrýval štukový dekor přesahující z okolí. Iluzivní malba imitovala přerušenu plastickou výzdobu – příslušný úsek akantových rozvilinových štukatur klenebního doběhu, a barevností odpovídala navazujícím plochám.

Cílem restaurování bylo navrátit mobiliáři kaple sv. Isidora podobu před nejmladší historickou opravou, nikoli rehabilitovat nejstarší zjištěný stav objektů. U cechovních předmětů jsme respektovali i nejmladší opravy iniciované cechovními mistry (ti se zde „zvěčnili“ v nápisových kartuších), naopak lokální úpravy mladšího data byly odstraněny.

Poznámky

1 | Jak ostatně dokládá fotodokumentace aktuální situace v periodiku *Zprávy památkové péče*: Petr Koukal, Varhany jako památka, *Zprávy památkové péče* LXV, 2005, č. 3, obr. 11, s výstižným nadpisem v popise „Co vše člověk umí [...]“.

2 | Dalibor Michek, *Dokumentace stavu torsa varhan, Křenov, Kaple sv. Isidora*, 25. 8. 2005.

3 | Hana Čobanová, *Restaurování polychromované štukové plastiky sv. Isidora a niky s navazující štukovou výzdobou v kapli sv. Isidora v Křenově (SY) – I. část; Sumarizace poznatků a inventarizace výzdobných prvků kaple sv. Isidora Křenově – II. část* (diplomová práce), Fakulta restaurování Univerzity Pardubice, Pardubice 2016.

4 | Za poskytnutí veškerých fakt o nejstarší historii kaple, farář Johann Schindlerovi, jeho působení v Křenově i o náboženském bratrstvu sv. Isidora při zdejší kapli velmi děkuji Mgr. Vladislavě Říhové, Ph.D. Vycházela jsem ze stati Vladislava Říhová, Bratrstvo sv. Isidora v Křenově, in: *Pomezí Čech a Moravy, Sborník prací ze společenských a přírodních věd pro okres Svitavy*, svazek 14, Litomyšl 2013, a z pracovní verze studie vzniklé v rámci projektu Barokní kaple sv. Isidora ve světle archivního a restaurátorského průzkumu, podpořeného prostředky Univerzity Pardubice v rámci studentské grantové soutěže – Vladislava Říhová, *Farář Johann Schindler († 1736) jako stavebník barokního Křenova*. Některé zde uvedené informace nebyly patrně dosud publikovány. Čerpala jsem také z materiálů vypracovaných pro potřeby této restaurátorské akce realizačním týmem Fakulty restaurování Univerzity Pardubice. Z písemností ve vztahu ke kapli jsou významné především relevantní pasáže ze Schindlerovy korespondence vrchnosti a spádových úředníků (deponováno v Hausarchiv Liechtenstein ve Vídni). Druhým podstatným pramenem je kniha počtů bratrstva a kaple, označená na deskách *Raitungs-Buch uiber Empfang und Ausgab bei der Begräbnis-Kapelle. St. Isidor im Markt Krönau, 1744–1873*. V ní se v položce výdaje informuje o opravách, výjimečně o pořízení nového vybavení a stavební činnosti. Údaje jsou řazené chronologicky, tudíž umožňují jejich přiřazení ke konkrétním křenovským farářům v úřadě, (archivována v Římskokatolické farnosti Jevíčko). V Říhové uvedené prameny vyhledala, přeložila a interpretovala. Nalezla i třetí zásadní dokument – Erekcční listinu vydanou olomouckou konzistoří, přeložil Vladimír Červenka.

5 | zde jsou některá další historická označení – Kroneau, Krönau Markt Krönau, Křenová. Statut Křenova se v minulosti měnil, byl také městečkem s právem trhů, nyní je obcí s vlastní samosprávou. V textu je používán současný název.

6 | Odběr vzorků se uskutečnil 27. 6. 2013 a analýzu provedl Tomáš Kyncl st. na žádost V. Říhové.

7 | Opakovaně tuto teorii zveřejnili památkáři Mgr. Petr Kovařík a Mgr. Jarmila Kovaříková.

8 | Vycházíme z informace v účetnictví kaple – v roce 1835 mělo dojít k nahrazení jakési dožilé zárubně za novou – kromě tohoto postupu se jinak v objektu vyskytují výlučně kamenné portály.

9 | Farář Johann Schindler (dle autografů korespondence s vrchností) financoval výstavbu včetně interiérové výzdoby především z vlastních prostředků a také almužen farníků, stavebním materiálem přispěl pozemkový vlastník. Zdá se, že sám vytipovával zdroje získání přírodního stavebního materiálu, dále zastával úlohu, jistě přísného, supervizora vznikajícího díla (na stavbě kostela neváhal například s výměnou stavbyvedoucího).

10 | Viz zaměření objektu, realizovali Ing. Josef Klusák a Ing. Rostislav Lorenc, *Průvodní zpráva, Zaměření a zpracování dokumentace*, 23. 6. 2003 (poskytnuto OÚ v Křenově).

11 | Byly objeveny v roce 2007 při opravě střechy. Obsahovaly dobový rukopisný text na papíře, bankocetle a mince. V textu nebyly žádné signifikantní poznatky k historii objektu.

12 | Černobílý snímek, fotograf Svoboda, Fotoarchiv NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 20.915-M-19_370, 9.020-M-19_131.

13 | Zdroj www.monumnet.npu.cz, tamtéž chybně uvedeno číslo v rejstříku ústředního seznamu – 280006/6-3094.

14 | Viz Evidenční list nemovité památky, zpracoval Petr Arijčuk 22. 1. 2008. Starší, tzv. Evidenční památkový list je součástí archivu bývalého Památkového úřadu v Brně a byl zpracován roku 1954 B. Samkem a Zlatníkovou.

15 | V archivu bývalého Památkového úřadu na NPÚ ÚOP v Brně.

16 | Uvedeno v závěrečné pasáži korespondence Památkového úřadu a Okresního národního výboru ve Svitavách z 21. 3. 1972.

17 | Památkový ústav se pokoušel ve sponzorování opravy patrně nalézt východisko k vyřešení komplikované až bezvýchodné situace s financováním, a tedy šanci k odstranění havarijního stavu. Výsledky jednání nám nejsou známy, každopádně žádné přípravné kroky, natož zásahy se s největší pravděpodobností neodehrály.

18 | Realizovali akad. mal. Radana Hamsíková a Dagmara Hamsíková, akad. soch. Jiří Kašpar. Práce byly v restaurátorské zprávě definovány jako „I. a II.“ etapa restaurování nástěnných maleb a štukatur na klenbě. Zásah byl ukončený ve fázi po vytmelení defektů a dílčích rekonstrukcích chybějící plastické výzdoby. Tyto aktivity probíhaly i v bezprostředním okolí servisního otvoru.

19 | Zdá se, že exteriér stavby byl fotografován častěji než interiéru. Snímky ve veřejných sbírkách lze v nejhojnějším počtu nalézt v NPÚ ÚOP v Pardubicích, starší, z doby před rokem 1953, a neznámé datace jsou deponovány v NPÚ GnŘ v Praze, nejranější známé jsou z roku 1930, pořízené Fotoměřickým ústavem, nyní v NPÚ ÚOP v Brně, ojedinělý snímek je uložen ve fototece ÚDU AV ČR. Nálezy mimo veřejné instituce jsou nahodilé a v malém počtu, pro potřeby této práce se jich nepodařilo získat mnoho.